Розділ IV. ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО, ЕКОЛОГІЧНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

DOI: 10.33766/2524-0323.95.192-212

УДК 347.921.6:347.937

*Воробель У. Б., аспірантка кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)*

e-mail: lana.worobel@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0480-5394>

ПОВЕРНЕННЯ СУДОВОГО ЗБОРУ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКРИТТЯМ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ

У статті розглянуто особливості правового регулювання повернення судового збору у зв'язку із завершенням розгляду цивільної справи без ухвалення судового рішення у формі закриття провадження у справі; проаналізовано проблемні аспекти застосування цього інституту в судовій практиці, а також надано пропозиції удосконалення його законодавчого регулювання. Аргументовано положення щодо вичерпності та неможливості розширеному тлумаченню підстав застосування інституту повернення судового збору.

Ключові слова: судовий збір, повернення, заява, скарга, закриття провадження, ухвала.

Постановка проблеми. Одним із складових елементів доступу до правосуддя, а, відповідно, і права особи на судовий захист, є сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду. Встановлення оплати за звернення до суду не розглядається як обмеження права на доступ до судочинства, за умови, що при визначенні розміру такої оплати дотримується баланс інтересів держави в отриманні судового збору за розгляд і вирішення цивільної справи та інтересів безпосередньо особи на доступ до здійснення правосуддя.

08 липня 2011 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про судовий збір» [1], котрий на законодавчому рівні визначив правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору. Таким чином, інститут повернення судового збору знайшов своє правове закріплення на законодавчому рівні, норми котрого надалі зазнали змін та корекції з боку законодавця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що правове регулювання судових витрат завжди було в центрі наукових розвідок значної кількості науковців і їх дослідженню присвячували свої праці такі вчені-процесуалісти, як: Ю. В. Білоусов [2], О. В. Богомол [3], Н. Ю. Голубева [4], В. В. Заборовський та А. В. Стойка [5], Н. Ю. Сакара [6], О. І. Угриновська [7], С. Е. Устюшенко [8], Р. Ю. Ханик-Посполітак [9] та інші, та, на жаль, аспекти правового регулювання як інсти-

туту повернення судового збору в цілому, так й особливості застосування цього інституту у зв'язку із закриттям провадження у справі, зокрема, залишилися поза увагою наукової спільноти.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження особливостей правового регулювання повернення судового збору у зв'язку із завершенням розгляду цивільної справи без ухвалення судового рішення у формі закриття провадження у справі, аналіз проблемних аспектів застосування цього інституту на практиці, а також надання пропозицій щодо удосконалення його законодавчого регулювання.

Виклад основного матеріалу. Інститут повернення оплати за звернення до суду із заявою (скаргою) не можна назвати новим для цивільного судочинства. Так, наприклад, ще в Декреті Кабінету Міністрів України «Про державне мито» [10], котрий врегульовував сплату державного мита за звернення із заявою чи скаргою до суду, статтею 8 були передбачені підстави повернення державного мита, зокрема, й у зв'язку із завершенням розгляду справи без ухвалення судового рішення по суті заявлених вимог, а саме: закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду. Однак, як інститут повернення саме судового збору, він був сформований із прийняттям 18 березня 2004 року Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [11], стаття 83 котрого закріпила вичерпний перелік підстав повернення судового збору. З прийняттям 08 липня 2011 року Закону України «Про судовий збір» стаття 83 була виключена із ЦПК України, а правовому регулюванню інституту повернення судового збору була присвячена ст. 7 Закону України «Про судовий збір».

Нині, згідно з ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», сплачена сума судового збору повертається за клопотанням особи, яка його сплатила за ухвалою суду в разі: 1) зменшення розміру позовних вимог або внесення судового збору в більшому розмірі, ніж встановлено законом; 2) повернення заяви або скарги; 3) відмови у відкритті провадження у справі в суді першої інстанції, апеляційного та касаційного провадження у справі; 4) залишення заяви або скарги без розгляду (крім випадків, якщо такі заяви або скарги залишені без розгляду у зв'язку з повторним неприбуттям або залишенням позивачем судового засідання без поважних причин та неподання заяви про розгляд справи за його відсутності, або неподання позивачем витребуваних судом матеріалів, або за його заявою (клопотанням); 5) закриття (припинення) провадження у справі (крім випадків, якщо провадження у справі закрито у зв'язку з відмовою позивача від позову і така відмова визнана судом), у тому числі в апеляційній та касаційній інстанціях [1].

Аналізуючи підстави повернення судового збору, передбачені ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», а також враховуючи законодавче положення про те, що у випадку зменшення розміру позовних вимог або внесення судового збору в більшому розмірі, ніж встановлено законом, судовий збір повертається в розмірі переплаченої суми, а з усіх інших підстав – повністю (ч.2 ст. 7 Закону України «Про судовий збір»), видається, що закріплення цього інституту виступає проявом паритетності інтересів держави на отримання компенсації витрат за проведення судового розгляду та здійснення судочинства й інтересів особи на факти-

чне здійснення самого правосуддя, адже в разі, коли судовий розгляд у справі взагалі не розпочинався (у разі повернення заяви або скарги чи відмови у відкритті провадження у справі в суді першої інстанції, апеляційного та касаційного провадження у справі) або ж в результаті розгляду справи заявлені вимоги не були вирішені по суті (у випадку залишення заяви без розгляду чи закриття провадження у справі), або розмір заявлених вимог в процесі судового розгляду був зменшений, чи врешті-решт було внесено судовий збір у більшому розмірі, ніж цього вимагає закон, то, відповідно, і про дотримання балансу цих інтересів, теж не доводиться говорити.

Окрім цього, оскільки судовий збір є однією із базових категорій доступності правосуддя, а, відповідно, й елементом реалізації права особи на судовий захист, а також з огляду на необхідність забезпечення дотримання балансу інтересів держави та особи в регулюванні правових засад справляння судового збору, на нашу думку, підстави застосування цього процесуального інституту мають мати вичерпний характер та не можуть підлягати розширеному тлумаченню [12, с. 42–43; 13, с. 27].

Також слід зазначити, що законодавча регламентація самих підстав застосування інституту повернення судового збору зазнала певних корекцій, це стосується, зокрема, такої підстави повернення судового збору, як закриття провадження у справі. Так, наприклад, п.5 ч.1 ст. 83 ЦПК України в редакції від 18 березня 2004 року, була передбачена можливість повернення сплаченої суми судового збору в разі закриття провадження у справі. Подібне формулювання цієї підстави зберіглося і в п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» в редакції від 08 липня 2011 року, а от уже у п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» в редакції від 01 вересня 2015 року було закріплено, що сплачена сума судового збору повертається за клопотанням особи, яка його сплатила, за ухвалою суду в разі закриття (припинення) провадження у справі (крім випадків, якщо провадження у справі закрито у зв'язку з відмовою позивача від позову і така відмова визнана судом), у тому числі в апеляційній та касаційній інстанціях. 03 жовтня 2017 року стаття 7 Закону України «Про судовий збір» була доповнена двома новими частинами, котрі закріпили можливість повернення позивачу 50 % судового збору у випадку відмови позивачем від позову чи укладення сторонами мирової угоди¹.

Чинна ж редакція п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» передбачає можливість повернення сплаченого судового збору в разі закриття (припинення) провадження у справі (крім випадку відмови позивача від позову), у тому числі в апеляційній та касаційній інстанціях. Самі ж підстави закриття провадження у

¹ Так, відповідно до ч.3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову. У разі ж укладення мирової угоди, відмови від позову, визнання позову відповідачем на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення скаргнику (заявнику) з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги (ч.4 ст. 7 Закону України «Про судовий збір»).

справі, передбачені ч.1 ст. 255 ЦПК України, мають вичерпний характер та розширеному тлумаченню не підлягають.

Так, відповідно до ч.1 ст. 255 ЦПК України, суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо:

1) *справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства (п.1 ч.1 ст. 255 ЦПК України).*

Наприклад, 07 грудня 2020 року до Великоолександрівського районного суду Херсонської області звернулось Акціонерне товариство Комерційний банк «Приватбанк» (надалі – АТ КБ «ПриватБанк») з позовом про стягнення заборгованості. При дослідженні матеріалів справи судом було встановлено, що у віці 46 років, відповідно до актового запису про смерть № 54 від 25 травня 2020 року, помер відповідач. Таким чином, відповідач помер до пред'явлення позову, котрий подано 07 грудня 2020 року, у зв'язку з чим суд зробив висновок про наявність підстав для закриття провадження у справі, відповідно до п.1 ч.1 ст. 255 ЦПК України, яка передбачає обов'язок суду закрити провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, про що постановив відповідну ухвалу [14].

26 січня 2021 року АТ КБ «ПриватБанк» звернувся до суду із заявою про повернення судового збору, керуючись п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», 01 лютого 2021 року суд постановив ухвалу про повернення заявнику сплаченого судового збору в сумі 2 102,00 грн [15].

На перший погляд, видається, що закриття провадження у справі з цієї підстави виступає цивільно-процесуальною санкцією, що застосовується до особи за недотримання нею передумов права на судовий захист, проте такий обов'язок по перевірці зазначених передумов у першу чергу покладається на суд та має бути виконаний до відкриття провадження у справі, через що він наділений повноваженням відмовити у відкритті провадження. З огляду на це, закриття провадження у справі за обставин, що передбачені п.1 ч.1 ст. 255 ЦПК України, виконує, скоріше, функцію усунення допущеної судом помилки внаслідок неналежного виконання ним обов'язку на стадії відкриття провадження у справі, а тому, попри допущенні позивачем (заявником) порушення в дотриманні передумов звернення до суду повернення судового збору, тут, радше, відіграє роль саме компенсації за допущену судом помилку.

2) *відсутній предмет спору (п.2 ч.1 ст. 255 ЦПК України).*

Позивач звернувся до Стрийського міськрайонного суду Львівської області з позовом, у якому просив, встановити порядок користування квартирою. 11 березня 2021 року на адресу суду надійшло клопотання представника позивача про закриття провадження у справі, у зв'язку з відсутністю предмета спору та повернення позивачу сплаченого судового збору. Дослідивши матеріали справи, суд дійшов висновку, що подане клопотання представника позивача слід задовольнити, а провадження у справі закрити на підставі п.2 ч.1 ст. 255 ЦПК України. Окрім цього, суд, керуючись п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», постановив сплачений позивачем при зверненні до суду судовий збір у розмірі 840,80 грн повернути [16].

3) *набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той*

самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами (п.3 ч.1 ст. 255 ЦПК України).

АТ КБ «ПриватБанк» у лютому 2017 року пред'явив позов про стягнення за боргованості за договором кредиту. Ухвалою Жовтневого районного суду Миколаївської області від 20 липня 2017 року провадження у справі за названим позовом закрито на підставі п.1 ч.1 ст. 255 ЦПК України, тобто належністю вирішення спору в порядку господарського судочинства. Ухвала набрала законної сили 08 серпня 2017 року. Незважаючи на приписи ч.2 ст. 256 ЦПК України, яка передбачає, що в разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається, банк 04 січня 2018 року знову подав аналогічний позов до відповідача про той самий предмет і тих самих підстав. Ухвалою суду від 11 квітня 2019 року провадження у справі було закрито на підставі ст. 255 ЦПК України. Указана ухвала залишена в силі постановою Миколаївського апеляційного суду від 29 травня 2019 року. Незважаючи на вказане, 21 листопада 2019 року позивач знову подав аналогічний позов до відповідача про той самий предмет і з тих самих підстав. 13 січня 2020 року провадження у справі закрито на підставі п.1 та п.3 ч.1 ст. 255 ЦПК України, а саме: у зв'язку з набранням законної сили ухвалою суду про закриття провадження у справі в частині вимог щодо стягнення боргу, який виник станом на 25 січня 2017 року, а щодо стягнення боргу за інший період, зокрема з 26 січня 2017 року по 14 жовтня 2019 року, – у зв'язку з неналежністю розгляду спору в порядку цивільного судочинства. 04 лютого 2020 року до суду від представника позивача надійшло клопотання про повернення суми судового збору. Суд, керуючись п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», постановив повернути позивачу сплачений судовий збір у розмірі 1 921,00 грн, однак суд вказав заявнику на необхідність недопущення зловживань сторонами процесуальними правами (ст. 44 ЦПК України) та відповідальність за вказане [17].

Закриття провадження у справі з цієї підстави свідчить про те, що позивач вже не перший раз звертається до суду з тотожним спором, незважаючи на те, що він вже був предметом судового розгляду і по ньому вже є рішення суду, судовий наказ або ухвала про закриття провадження у справі. Наявність такого судового документа сама собою становить непереборну перешкоду для повторного звернення до суду та свідчить про недотримання позивачем однієї із передумов такого звернення.

Окрім цього, як бачимо на прикладі судової практики, особа може так звертатись не один і не два рази, що свідчить про явне маніпулювання особою своїм становищем позивача, та, пропри це, законодавець залишає за такими недобросовісними позивачами право клопотати про повернення йому сплаченого судового збору. Видається, така ситуацію не зовсім узгоджується із підходом балансування інтересів особи на реалізацію права на судовий захист та держави на отримання компенсації за затрачені ресурси на розгляд такого звернення в питаннях врегулювання судового збору, зокрема і його повернення. А тому, з метою забезпечення балансу цих інтересів, видається, найбільш доцільним виключити з підстав повернення судового збору таку обставину як закриття провадження у справі, якщо

набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами (п.3 ч.1 ст. 255 ЦПК України).

4) *позивач відмовився від позову і відмова прийнята судом (п.4 ч.1 ст. 255 ЦПК України).*

Одним із найбільш дискусійних пунктів застосування інституту повернення судового збору в разі закриття провадження в цивільній справі, на нашу думку, є п.4 ч.1 ст. 255 ЦПК України, а саме відмова позивача від позову. Це пов'язано із двома моментами. По-перше, законодавець у межах однієї статті закріпив дві норми, котрі одна одній суперечать. Так п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» передбачає можливість повернення судового збору з усіх підстав застосування інституту закриття провадження у справі, однак, за винятком такої підстави, як відмова позивача від позову і прийняття такої відмови судом. А вже в ч.3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», законодавець допускає 50 % повернення судового збору, сплаченого при поданні позову у випадку відмови позивача від позову в суді першої інстанції¹. Навіть більше, правило про 50 % повернення з державного бюджету скажнику (заявнику) сплаченого судового збору застосовується і у випадку відмови від позову на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку².

Аналогічні норми містить і ЦПК України. Так, відповідно до ч.1 ст. 142 ЦПК України, у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні в порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову. А в разі укладення мирової угоди, відмови від позову, визнання позову відповідачем на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі в порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення скажнику (заявнику) з державного бюджету 50 % судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги (ч.2 ст. 142 ЦПК України) [11].

То все ж таки постає питання: у випадку відмови позивача від позову, прийняття такої відмови і, як наслідок, закриття провадження у справі, позивачу належить право на повернення судового збору, хоча і в зменшеному розмірі – поло-

¹ Буквальне звучання ч.3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» таке: «у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні в порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову».

² Так, відповідно до ч.4 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», у разі укладення мирової угоди, відмови від позову, визнання позову відповідачем на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення скажнику (заявнику) з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги.

вини від сплаченого ним при зверненні до суду, як це регламентовано ч.3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» та ч.1 ст. 142 ЦПК України, чи ні, про що зазначено в п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір»?

У судовій практиці все ж таки надаються переваги можливості повернення 50 % сплаченого судового збору в разі закриття провадження у зв'язку із відмовою позивача від позову.

Так, наприклад, позивач звернувся до суду з позовною заявою про визнання права власності на 75/400 часток домоволодіння за набувальною давністю. Представник позивача через канцелярію суду подала заяву про закриття провадження у справі, а також просила повернути сплачений позивачем судовий збір. Суд, закрийючи провадження у справі, керуючись ч.3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», задовільнив клопотання позивача про повернення судового збору, у зв'язку з чим постановив повернути позивачу з державного бюджету 50 % судового збору, сплаченого ним при поданні позову, що становить 320 грн 00 коп. [18].

Якщо трактувати положення, закладені в п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», про те, що судовий збір повертається у всіх випадках, за винятком відмови позивача від позову, як положення загальної норми, а положення ч.3 ст. 7 цього ж закону – як спеціальної, тоді дійсно можна стверджувати, що законодавець все ж таки надає право на повернення судового збору і навіть у випадку закриття провадження у справі з підстави, передбаченої п.4 ч.1 ст. 255 ЦПК України, однак лише половину його розміру. Окрім цього, при такій колізії правових норм можна використати ще темпоральний фактор: ч.3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» хронологічно набрала чинності пізніше, порівняно із ч.1 ст.7 цього закону¹, що і буде додатковим аргументом вірогідності висновку про можливість повернення судового збору в разі відмови від позову, хоча і в зменшеному розмірі.

Слід зазначити, що право на повернення судового збору в разі відмови позивача від позову і закриття у зв'язку з цим провадження у справі, передбачено і у законодавстві іноземних держав. Так, наприклад, відповідно до ст. 79 Закону Республіки Польщі «Про судові витрати в цивільних справах», судовий збір повертається в повному розмірі у випадку відмови від позову до надсилання позовної заяви іншій стороні, і половину сплаченого судового збору – у разі відмови від позову до початку судового розгляду справи по суті [19].

Згідно з ч.1 ст. 150 Цивільного процесуального кодексу Естонії (далі ЦПК – Естонії), державне мито за звернення до суду повертається, якщо заява залишена без розгляду, за винятком залишення такої заяви без розгляду у випадку відкликання позивачем позову, неявки обох сторін або лише позивача в судові засідання, позивач не виконує вимоги суду про вибір собі перекладача або представника, що володіє естонською мовою, або ж позивач в строк, наданий судом, не надав забезпечення відшкодування ймовірних процесуальних витрат відповідача [20].

¹ Статтю 7 доповнено ч.3, згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017 року.

Згідно з ч.2 ст. 150 ЦПК Естонії, половина сплаченого державного мита за звернення до суду повертається, зокрема у випадку відмови позивача від позову, досягнення сторонами чи учасниками непозовного провадження часткового компромісу [20].

Відповідно до п.7 ч.1 ст. 37 Цивільного процесуального кодексу Республіки Латвії, підставою для повернення 50 % державного мита, що було сплачено за подання до суду позовної заяви (заяви), є відмова позивача від позову у зв'язку з досягненням сторонами медіаційної угоди, що було письмово підтверджено медіатором [21].

А в ч.2 ст. 87 Цивільного процесуального кодексу Республіки Литви, передбачено, що в разі відмови позивача від позову або укладення сторонами мирової угоди, сторонам повертається 75 % суми судового збору, сплаченого за звернення до суду першої інстанції. Частина судового збору повертається також і в тому випадку, коли позивач відкликає позовну заяву у зв'язку з тим, що після пред'явлення позову до суду відповідач задовільнив його вимоги до завершення провадження у справі. У випадку завершення з вищезазначених підстав апеляційного чи касаційного провадження до початку розгляду справи по суті судовий збір, сплачений за подання апеляційної чи касаційної скарги, підлягає поверненню в 100 % розмірі, а в разі закриття провадження у справі в судах цих інстанцій уже після початку розгляду справи по суті поверненню підлягає 75 % судового збору [22].

Цікавими в цьому питанні є положення ст. 49 Цивільного процесуального кодексу Грузії (далі ЦПК – Грузії), відповідно до якої у випадку, якщо в головному судовому засіданні позивач відмовився від позову, відповідач визнає позов або сторони укладуть мирову угоду, державне мито зменшується на половину. У випадку, якщо до головного судового засідання відповідач відмовиться від позову, відповідач визнає позовом або сторони укладуть мирову угоду, сторони повністю звільняються від сплати державного мита. У випадку, якщо в процесі судової медіації спір завершився угодою сторін, позивачу повертається 70 % сплаченого ним суми державного мита.

В апеляційних та касаційних судах звільнення від сплати державного мита в повному розмірі або зменшення розміру державного мита на половину здійснюється в порядку, встановленому ст. 49 ЦПК Грузії, у межах розміру державного мита, встановлених для цих лише інстанцій (ч.4 ст. 49 ЦПК Грузії) [23].

Таким чином, бачимо, що в законодавстві іноземних держав розмір повернення судового збору у випадку закриття провадження у справі у зв'язку із відмовою позивача від позову передусім залежить від моменту вчинення такої розпорядчої дії: чим раніше позивач реалізує це право, тим більше йому буде повернуто судового збору. Така позиція законодавця, мабуть, зумовлена тим міркуванням, що чим швидше позивач відмовиться від позову, тим швидше буде закрито провадження у справі, а відповідно, і менше буде витрачено ресурсів на розгляд такої справи. Окрім цього, надання законодавцем можливості повернення позивачу частини чи всього судового збору може виступати для нього суттєвим стимулом використовувати своє розпорядче право з метою завершення безперспективного з його точки зору провадження у справі.

Видається слушним розмір повернення судового збору пов'язувати із часовими межами реалізації позивачем права на відмову від позову, адже це в першу чергу спонукатиме його не затягувати процес, а у випадку виникнення в позивача сумнівів щодо позитивного вирішення його справи – якнайшвидше припинити розгляд справи та отримати своєрідне «заохочення» за економію судових ресурсів, котрі б могли бути даремно затрачені на розгляд такої справи. Тому пропонуємо передбачити в ст. 7 Закону України «Про судовий збір» положення, згідно з яким надати можливість повертати позивачу 75 % сплаченого судового збору у випадку відмови від позову до початку розгляду справи по суті, та 50 % – до завершення судових дебатів. У випадку відмови позивачем від позову на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі вирішує питання про повернення скаргнику (заявнику) з державного бюджету 50 % судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги. Такий підхід дозволить збалансовано підійти до забезпечення права позивача на реалізацію права на судовий захист та держави на отримання компенсації за вже задіяні ресурси на здійснення судочинства.

Другий момент, на котрий слід звернути увагу, стосується співвідношення права на відмову від позову та права на відмову від апеляційної чи касаційної скарги і, відповідно, особливостей повернення судового збору в разі здійснення цих волевиявлень. Позиція Верховного Суду у цьому питанні є досить однозначною та категоричною: п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» передбачає повернення судового збору лише у випадку закриття провадження у справі, а не в разі закриття апеляційного чи касаційного провадження, що настає, зокрема, у зв'язку із відмовою від апеляційної (касаційної) скарги.

Так, наприклад, Верховний Суд, розглядаючи заяву особи, що подала касаційну скаргу (позивача по справі), про відмову від касаційної скарги на постанову Київського апеляційного суду від 17 серпня 2020 року та додаткову постанову Київського апеляційного суду від 28 вересня 2020 року у справі за позовом про визнання недійсними патентів на промислові зразки, вказав на те, що наслідком закриття провадження у справі є відсутність (скасування) рішення, яким закінчено розгляд справи по суті, тоді як закриття касаційного провадження призведе до залишення оскаржуваних судових рішень у силі. Зазначене підтверджує різне значення понять «закриття провадження у справі» та «закриття касаційного провадження» та неможливість їх отождолення. Норма п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» передбачає повернення судового збору саме в разі закриття провадження у справі, а не у випадку закриття касаційного провадження, а тому клопотання про повернення судового збору не підлягає задоволенню. Через те суд постановив заяву позивача про відмову від касаційних скарг задовольнити, однак у задоволенні клопотання про повернення судового збору, сплаченого за подання касаційної скарги, відмовити [24].

Зазначений висновок викладений і в інших судових актах цього судового органу [25, 26, 27, 28], такої ж позиції дотримується і Велика Палата Верховного Суду, що відображено в ухвалі від 29 травня 2019 року у справі № 820/4918/16 [29].

Таким чином, нині повернути судовий збір, сплачений за подання апеляційної чи касаційної скарги, можливо у випадку відмови позивача лише від позову, а не від апеляційної чи касаційної скарги.

5) сторони уклали мирову угоду, і вона затверджена судом (п.5 ч.1 ст. 255 ЦПК України).

Аналогічна ситуація, але з точністю до навпаки, нині складається щодо правового регулювання повернення судового збору у випадку закриття провадження у справі у зв'язку із укладенням сторонами мирової угоди. Так, відповідно до п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», єдиним винятком із права на повернення судового збору у зв'язку із закриттям провадження у справі є відмова позивача від позову, усі ж інші обставини, що становлять підстави закриття провадження у справі, зокрема укладення сторонами мирової угоди, надають право позивачеві клопотати про повернення йому судового збору в повному розмірі.

03 жовтня 2017 року ст. 7 Закону України «Про судовий збір» була доповнена двома новими частинами, котрі по-новому врегулювали розмір повернення судового збору у випадку укладення сторонами мирової угоди. Так ч.3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» встановила, що в разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції суд вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 % сплаченого судового збору. У разі ж укладення мирової угоди на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі в порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення скаржнику (заявнику) з державного бюджету 50 % судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги (ч.4 ст. 7 Закону України «Про судовий збір»)¹.

Виникає закономірне питання: у разі закриття провадження у справі у зв'язку із укладенням мирової угоди позивач може клопотати про повернення усього розміру сплаченого судового збору чи його лише половини (50 %)?

До внесення зазначених змін у цивільне процесуальне законодавство судова практика йшла шляхом повернення сплачено судового збору в повному розмірі в разі закриття провадження у зв'язку із укладенням сторонами мирової угоди. Так, наприклад, 26 червня 2017 року представник ПрАТ «Київобленерго» звернувся до суду із заявою про повернення суми сплаченого судового збору, а саме: судового збору в сумі 1 600 гривень за подання позовної заяви, який було сплачено за платіжним дорученням. Вимоги про повернення судового збору обґрунтовувались тим, що ухвалою Іванківського районного суду Київської області від 23 червня 2017 року по справі № 366/1549/17 було затверджено мирову угоду, укладену між ПрАТ «Київобленерго» та відповідачем і закрито провадження у справі. Суд, ке-

¹ У законодавстві іноземних держав можна знайти подібні правові норми. Так, наприклад, у п. 5 ч. 1 ст. 37 Цивільного процесуального кодексу Республіки Латвії передбачено серед підстав повернення державного мита, що був сплачений за звернення до суду із позовною заявою (заявою), затвердження судом мирової угоди. Розмір такого повернення складатиме 50 % державного мита, сплаченого за судовий розгляд у суді відповідної інстанції.

руючись п.5 ч.1 ст.1 Закону України «Про судовий збір», постановив задовольнити заяву ПрАТ «Київобленерго» та повернути йому сплачений судовий збір у розмірі 1 600 гривень [30].

Нині ж у судовій практиці переважаючою є позиція про повернення у випадку закриття провадження у справі внаслідок укладення мирової угоди 50 % сплаченого судового збору.

Так ОСББ «Згода-96» звернувся до суду з позовом про стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги. До початку судового засідання сторони подали спільну заяву про прийняття та затвердження мирової угоди, яка була укладена в період між судовими засіданнями. Суд ухвалив затвердити мирову угоду, укладену між ОСББ «Згода-96» та відповідачем за умовами якої відповідач визнає суму основного боргу за житлово-комунальні послуги в розмірі 4 624 грн 90 коп. перед ОСББ «Згода-96» станом на 31 травня 2020 року та 2 102 грн судового збору. Станом на 03 березня 2021 року відповідач сплатив позивачу 4 624 грн 90 коп. заборгованості. Позивач погоджується на зменшення позову та відмовляється від стягнення 3 %-річних 121,82 грн, інфляційних втрат 165,57 грн та судового збору 2 102 грн з відповідача. Позивач та відповідач дійшли згоди про зарахування частини судового збору в розмірі 1 051 грн за рахунок позивача, а інша частина повертається позивачу з державного бюджету в розмірі 50 % судового збору [31].

На нашу думку, як і з відмовою від позову, на розмір повернення судового збору мають впливати часові межі реалізації сторонами цього розпорядчого права, адже чим раніше сторони його здійснять, тим менше зі сторони суду буде затрачено ресурсів на розгляд самої справи, а, отже, тим більша мала б бути частка повернення судового збору позивачу. Видається, найбільш оптимальним та таким, що дасть змогу урівноважити інтереси як позивача, так і держави в питанні співвідношення доступу до правосуддя та компенсації витрат, котрі були задіяні на розгляд такої справи, буде закріплення в законодавстві положення щодо можливості клопотання позивачем про повернення 75 % сплаченого судового збору за подання позовної заяви у випадку закриття провадження у справі внаслідок укладення сторонами мирової угоди до початку розгляду справи по суті та 50 % – до завершення судових дебатів. У випадку укладення мирової угоди на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі вирішує питання про повернення скаргнику (заявнику) з державного бюджету 50 % судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги.

б) суд встановить обставини, які є підставою для відмови у відкритті провадження у справі, відповідно до п.4, 5 ч.1 ст. 186 ЦПК України (п.6 ч.1 ст. 255 ЦПК України).

Підстава, передбачена п.6 ч.1 ст. 255 ЦПК України, фактично охоплює дві обставини, що становлять перепони для розгляду та вирішення справи по суті, а зокрема: наявність рішення третейського суду, прийнятого в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейсь-

кого суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим, а також наявність рішення суду іноземної держави, визнаного в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Зазвичай ці обставини виникають до звернення особи із позовною заявою до суду і вже існують на стадії відкриття провадження у справі та свідчать про порушення позивачем правила про неможливість повторного розгляду тотожної справи за наявності рішення суду, зокрема за певних умов і рішення третейського суду чи суду іноземної держави. А тому законодавець вже на стадії відкриття провадження передбачив механізм недопущення безпідставного повторного розгляду спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, надавши можливість суду відмовити у відкритті провадження у справі з підстав, передбачених п.4, 5 ч.1 ст. 186 ЦПК України.

Так, наприклад, рішенням постійно діючого Третейського суду при Асоціації українських банків від 15 червня 2011 року з позичальника на користь ПАТ «Укрсоцбанк» було стягнуто заборгованість за кредитним договором № 720/1-078, укладеним 25 грудня 2007 року в сумі 501 018,48 грн. 17 квітня 2012 року Дніпровський районний суд міста Києва задовольнив заяву ПАТ «Укрсоцбанк» та видав виконавчий лист на виконання рішення постійно діючого Третейського суду при Асоціації українських банків від 15 червня 2011 року у справі № 534/11.

У квітні 2018 року ПАТ «Укрсоцбанк» звернулося в суд з позовом про стягнення заборгованості. Посилаючись на умови кредитного договору № 720/1-078, укладеного 25 грудня 2007 року, банк просив стягнути з відповідача заборгованість, розраховану станом на 31 січня 2018 року, у загальній сумі 666 877,70 грн. Однак суд, дослідивши обставини справи, дійшов висновку, що позовні вимоги в даній справі щодо стягнення боргу з відповідача за кредитним договором № 720/1-078 від 25 грудня 2007 року в сумі 307 500,00 грн по тілу кредиту та відсотків в сумі 135 856,94 грн, розрахованих станом на 31 березня 2011 року, є тотожними вимогам, які були вирішені постійно діючим Третейським судом при Асоціації українських банків 15 червня 2011 року у справі № 534/11. А тому, керуючись п.6 ч.1 ст. 255 ЦПК України, суд постановив, провадження у цивільній справі за позовом про стягнення заборгованості за кредитним договором № 720/1-078 від 25.12.2007 року в частині позовних вимог про стягнення заборгованості по тілу кредиту в сумі 307 500,00 грн та відсотків в сумі 135 856,94 грн, розрахованих станом на 31.03.2011 року, закрити [32].

Хоча в цій справі суд постановив ухвалу про закриття провадження фактично у зв'язку з допущеними позивачем порушенням при зверненні до суду, проте це не позбавляє остатнього права на повернення сплаченого судового збору. І в майбутньому має можливість це право реалізувати.

Таким чином, нині постає ситуація, коли позивач, знаючи, що його справа вже була розглянута і вирішена, наприклад, третейським судом, оминаючи заборону на повторний розгляд тієї ж справи, порушує одну з передумов звернення до суду, однак зберігає право на повернення сплаченого судового збору, адже Закон України «Про судовий збір» не встановлює жодних винятків щодо повернення су-

дового збору за цих обставин. Видається, це не зовсім відповідає принципу збалансованого підходу при врегулюванні питань судового збору, зокрема і його повернення. А тому, на нашу думку, з метою забезпечення балансу інтересів позивача на реалізацію права на судовий захист та держави на отримання компенсації за затрачені ресурси на розгляд такого звернення, слід виключити з підстав повернення судового збору таку обставину, як закриття провадження у справі, якщо суд встановить обставини, які є підставою для відмови у відкритті провадження у справі відповідно до п.4, 5 ч.1 ст. 186 ЦПК України (п.6 ч.1 ст. 255 ЦПК України), а це: наявність рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим, а також наявність рішення суду іноземної держави, визнаного в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

7) настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які були однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва (п.7 ч.1 ст. 255 ЦПК України).

До Буського районного суду Львівської області надійшла цивільна справа за позовом про стягнення шкоди, завданої невиконанням умов договору. Дослідивши матеріали справи, суд вказав на те, що, відповідно до свідоцтва Серії І-СГ № 511244, виданого Виконавчим комітетом Задвір'янської сільської ради 20 серпня 2018 року, відповідач помер 17 серпня 2018 року, про що зроблено актовий запис № 32, через що суд дійшов висновку про необхідність закриття провадження у справі з підстави, передбаченої п.7 ч.1 ст. 255 ЦПК України, про що постановив ухвалу. Окрім цього, суд, керуючись п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», ухвалив повернути позивачу судовий збір у сумі 1 129,00 грн. [33].

На нашу думку, ця підстава закриття провадження у справі є явним підґрунтям для повернення судового збору позивачу, адже обставина, передбачена п.7 ч.1 ст. 255 ЦПК України, виникла не з вини позивача та й навряд чи вона взагалі могла бути ним передбачена.

8) після відкриття провадження у справі між сторонами укладено угоду про передачу спору на вирішення до третейського суду, якщо тільки суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана (п.8 ч.1 ст. 255 ЦПК України).

У провадженні Рівненського міського суду Рівненської області перебувала справа за позовом про стягнення боргу за кредитним договором. 26 січня 2018 року позивачем подано заяву про закриття провадження у справі у зв'язку із укладанням з відповідачкою угоди про передачу спору на вирішення до третейського суду при Рівненській торгово-промисловій палаті. Дослідивши матеріали справи, керуючись п.8 ч.1 ст. 255 ЦПК України, суд постановив закрити провадження у справі. Окрім цього, суд розглянув питання про повернення позивачу судового збору та, на підставі п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», постановив сплачений судовий збір у сумі 14 245 грн 54 коп. повернути [34].

Тут слід вказати на декілька моментів. По-перше, перелік підстав закриття провадження у справі, що тепер закріплений у ч.1 ст. 255 ЦПК України, був доповнений цією підставою у зв'язку із реформуванням судочинства та прийняттям 03 жовтня 2017 року Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [35]. Тобто до 2017 року цивільно-процесуальне законодавство взагалі не врегульовувало правові наслідки укладення між сторонами угоди про передачу спору на вирішення до третейського суду після відкриття провадження у справі, на чому нами вже неодноразово наголошувалося у наукових публікаціях [36, с. 60–61]. Тому те, що законодавець передбачив таку ситуацію в законодавстві, – однозначний плюс. Однак викликає подив вибраний законодавцем підхід до визначення правових наслідків реалізації сторонами такого розпорядчого права, як передача спору на вирішення до третейського суду, адже, встановлюючи такий наслідок, як закриття провадження у справі, законодавець фактично перекриває особі доступ до правосуддя, оскільки, відповідно до загальних правил цього інституту, особа не матиме повторної можливості звернення до суду із тією ж вимогою між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, а передача спору на розгляд до третейського суду не гарантує, що він буде вирішений судом по суті. Тому більш слушним видається встановити, що у випадку укладення сторонами угоди про передачу спору на вирішення до третейського суду після відкриття провадження у справі, якщо тільки суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана, позовна заява залишається без розгляду.

По-друге, на нашу думку, укладення сторонами угоди про передачу спору на вирішення до третейського суду, а, як наслідок, закінчення розгляду справи без ухвалення рішення суду має залишатися підставою для повернення позивачу судового збору, хоча б з огляду на те, що це виступатиме досить суттєвим стимулом для учасників справи скористатись таким альтернативним способом вирішення цивільних спорів, як третейське судочинство. Однак, як і у випадку з іншими розпорядчими правами, розмір повернення судового збору у випадку укладення сторонами угоди про передачу спору до третейського суду має перебувати в безпосередньому зв'язку із темпоральною складовою цього права: чим швидше сторони скористаються ним, тим більший відсоток сплаченого судового збору має бути повернуто позивачу.

Висновки. Принцип збалансування інтересів особи на реалізацію права на судовий захист та держави на отримання компенсації за затрачені ресурси на розгляд такого звернення в питаннях врегулювання судового збору вимагає відповідного коригування чинного регулювання повернення судового збору у зв'язку із закриттям провадження у справі. Видається найбільш доцільним залишити серед підстав повернення судового збору, у зв'язку із закриттям провадження у справі, лише ті підстави, що не пов'язані із порушенням позивачем передумов звернення до суду, а тому слід виключити з підстав, що дають право на повернення судового збору такі обставини, як:

- закриття провадження у справі, якщо набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами (п.3 ч.1 ст. 255 ЦПК України);

- наявність рішення третейського суду, прийнятого в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим;

- наявність рішення суду іноземної держави, визнаного в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав (п.6 ч.1 ст. 255 ЦПК України).

Хоча, на перший погляд, закриття провадження у справі у зв'язку з тим, що справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, виступає цивільно-процесуальною санкцією за недотримання особою передумов права на судовий захист, однак з огляду на те, що обов'язок по перевірці дотримання зазначених передумов несе, передусім, суд та саме він має до відкриття провадження у справі перевірити, чи конкретна справа підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а тому закриття провадження у справі з підстави, передбаченої п.1 ч.1 ст. 255 ЦПК України, виконує, скоріше, функцію усунення допущеної судом помилки, унаслідок неналежного виконання ним обов'язку на стадії відкриття провадження у справі. Через те, попри допущенні позивачем (заявником) порушення в дотриманні передумов звернення до суду, повернення судового збору в цьому випадку відіграватиме, радше, роль компенсації саме за допущену судом помилку, а тому така можливість і надалі має залишитися за позивачем (заявником).

На підставі зроблених висновків, а також з метою усунення недоліків законодавчої техніки у формулюванні положень щодо особливостей повернення судового збору у зв'язку із закриттям провадження у справі в разі відмови позивача від позову чи укладення сторонами мирової угоди, що викликають неоднозначне їх трактування, видається доречним викласти п.5 ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» у такій редакції: «закриття провадження у справі (крім тих випадків, коли провадження закрито, якщо набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами, а також, коли суд встановить наявність рішення третейського суду, прийнятого в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим, а також наявність рішення суду іноземної держави, визнаного в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими

сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав), у тому числі в апеляційній та касаційній інстанціях.

У разі відмови позивача від позову, укладення сторонами мирової угоди до початку розгляду справи по суті, суд у відповідній ухвалі в порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 75 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову, та 50 відсотків у випадку відмови від позову чи укладенні мирової угоди до завершення судових дебатів у справі суд у відповідній ухвалі чи рішенні в порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову.

У разі укладення сторонами мирової угоди чи відмови позивачем від позову на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі в порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення скаргнику (заявнику) з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги».

Використані джерела:

1. Про судовий збір : Закон України № 3674-VI від 08 липня 2011 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 01.06.2021).
2. Білоусов Ю. В. Судові витрати як складова доступності правосуддя. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3 (15). С. 66–71.
3. Богомол О. В. Судові витрати у господарському судочинстві України : монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 168 с.
4. Голубева Н. Ю. Судові витрати : науково-практичний посібник. Одеса : Фенікс, 2020. 120 с.
5. Заборовський В. В., Стойка А. В. Забезпечення доступності правосуддя через призму новачій у порядку регулювання інституту судових витрат у цивільному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Випуск 52. Том 1. С. 112–117.
6. Сакара Н. Ю. Інститут судового збору в практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Випуск 35. Частина II. Том 1. С. 192–196.
7. Угриновська О. Деякі зауваги щодо Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах». *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 330–336.
8. Устюшенко С. Е. Судові витрати в цивільному процесі України : дис. ... доктора філософії: 081 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 206 с.
9. Ханік-Посполітак Р. Ю. Доступність правосуддя в цивільному процесі в контексті Закону України «Про судовий збір». *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2012. Том 129. С. 117–121.
10. Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України № 7-93 від 21 січня 1993 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93/ed20210613#Text>. (дата звернення: 01.06.2021).

11. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>. (дата звернення: 01.06.2021).
12. Воробель У. Б. Повернення судового збору у зв'язку зі зменшенням розміру позовних вимог або внесенням судового збору в більшому розмірі, ніж установлено законом. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. Вип. 3. С. 40–54.
13. Кравчик М. Б. Процедурні особливості повернення судового збору в цивільному судочинстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 4 (19). С. 23–27.
14. Ухвала Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 29 грудня 2020 у справі № 650/1886/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93945611>. (дата звернення: 01.06.2021).
15. Ухвала Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 01 лютого 2021 у справі № 650/1886/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94580029>. (дата звернення: 01.06.2021).
16. Ухвала Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 12 березня 2021 у справі № 456/5245/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95481009>. (дата звернення: 01.06.2021).
17. Ухвала Жовтневого районного суду Миколаївської області від 05 лютого 2020 року у справі № 477/2912/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87407492>. (дата звернення: 01.06.2021).
18. Ухвала Кіровського районного суду м. Кіровограда від 04 березня 2019 у справі № 404/2792/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80625228>. (дата звернення: 01.06.2021).
19. O kosztach sądowych w sprawach cywilnych : Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. URL : <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20051671398/U/D20051398Lj.pdf>. (дата звернення: 01.06.2021).
20. Гражданский процессуальный кодекс Эстонии от 20.04.2005 года (с изме нениями и дополнениями по состоянию на 19.04.2021 года). URL : <https://www.juristaitab.ee/ru/zakonodatelstvo/grazhdanskiy-processualnyy-kodeks>. (дата звернення: 01.06.2021).
21. Civil Procedure Law of Latvia of October 14, 1998 No 860. URL : <https://likumi.lv/ta/en/en/id/50500>. (дата звернення: 01.06.2021).
22. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuo 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743. URL : <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>. (дата звернення: 01.06.2021).
23. Гражданский процессуальный кодекс Грузии от 14.11.1997 № 1106. URL : <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/29962/92/ru/pdf>. (дата звернення: 01.06.2021).
24. Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 29 березня 2021 у справі № 760/18250/16-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95848875>. (дата звернення: 01.05.2021).
25. Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 01 липня 2020 у справі № 756/12935/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90202151>. (дата звернення: 01.06.2021).
26. Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 29 січня 2021 у справі № 462/2534/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94666646>. (дата звернення: 01.06.2021).

27. Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 17 березня 2021 у справі № 591/4399/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95653943>. (дата звернення: 01.06.2021).

28. Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 24 березня 2021 у справі № 462/2534/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95815766>. (дата звернення: 01.06.2021).

29. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 29 травня 2019 року у справі № 820/4918/16. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82308628>. (дата звернення: 01.06.2021).

30. Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 29 червня 2017 року у справі № 366/1549/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67929176>. (дата звернення: 01.06.2021).

31. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва від 18 березня 2021 року у справі № 753/9946/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95632956>. (дата звернення: 01.06.2021).

32. Ухвала Автозаводського районного суду м. Кременчука від 11 вересня 2020 у справі № 524/2396/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91879348>. (дата звернення: 01.06.2021).

33. Ухвала Буського районного суду Львівської області від 07 лютого 2019 у справі № 461/5301/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79699569>. (дата звернення: 01.06.2021).

34. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 26 січня 2018 року у справі № 569/4742/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71905969>. (дата звернення: 01.06.2021).

35. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n2972>. (дата звернення: 01.06.2021).

36. Воробель У. Договір про передачу спору на вирішення до третейського суду як підстава залишення заяви без розгляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 5. С. 57–61.

References:

1. Pro sudovy zbir : Zakon Ukrainy № 3674-VI vid 08 lypnia 2011 roku. (2011) N. p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>. [in Ukrainian].

2. Bilousov, Yu. (2005). Sudovi vytraty yak skladova dostupnosti pravosuddia. *Univer sytetski naukovy zapysky - University scientific notes, issue 3 (15)*, 66–71. [in Ukrainian].

3. Bohomol, O. (2015). Sudovi vytraty u hospodarskomu sudochynstvi Ukrainy. Kyiv. [in Ukrainian].

4. Golubeva, N. (2020). Sudovi vytraty : nauково-praktychnyi posibnyk. Odessa: Feniks. [in Ukrainian].

5. Zaborovskyi, V., Stoika A. (2018). Zabezpechennia dostupnosti pravosuddia cherez pryzmu novatsii u poriadku rehuliuвання institutu sudovykh vytrat u tsyvilnomu pro tsesi Ukrainy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Pravo -Uzh-horod national university herald. Series: Law, vol. 52*, 112–117. [in Ukrainian].

6. Sakara, N. (2015). Institut sudovoho zboru v praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liu-dyny. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Pravo - Uzhhorod national university herald. Series: Law, vol. 35*, 192–196. [in Ukrainian].

7. Uhrynovska, O. (2015). Deiaiki zauvahy shchodo Postanovy Plenumu Vysshchoho spe tsializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav «Pro zasto suvannia sudamy zakonodavstva pro sudovi vytraty u tsyvilnykh spravakh». *Visnyk Lviv skoho uniwersytetu. Seriiia yurydychna - Visnyk of the Lviv University. Series Law*, vol. 61, 330–336. [in Ukrainian].

8. Ustiushenko, S. (2021). Legal fees in Ukrainian civil proceedings. *Doctor's thesis*. Philosophy. Odesa: National University «Odesa Law Academy». [in Ukrainian].

9. Khanyk-Pospolitat, R. (2012). Dostupnist pravosudivia v tsyvilnomu protsesi v konteksti Zakonu Ukrainy «Pro sudovyi zbir». *Naukovi zapysky NaUKMA. Seriiia: Yurydychni nauky - NaUKMA Research Papers. Law*, vol. 129, 117–121. [in Ukrainian].

10. Pro derzhavne myto : Dekret Kabinetu Ministriv Ukrainy № 7-93 vid 21 sichnia 1993 roku, (1993) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93/ed20210613#Text>. [in Ukrainian].

11. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy № 1618-IV vid 18 bereznia 2004 roku (2004) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>. [in Ukrainian].

12. Vorobel, U. (2017). Povernennia sudovoho zboru u zviazku zi zmeshenniam rozmiru pozovnykh vymoh abo vnesenniam sudovoho zboru v bilshomu rozmiri, nizh ustanovleno zakonom. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia yurydychna - The Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Legal series*, issue 3, 40–54. [in Ukrainian].

13. Kravchuk, M. (2017). Protседurni osoblyvosti povernennia sudovoho zboru v tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk - Subcarpathian Law Herald*, volume 4 (19), 23–27. [in Ukrainian].

14. Decree of the Velykooleksandrivsky District Court of the Kherson region (2020) : in the case no. 650/1886/20 dated of December 29, 2020. (2020) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93945611>. [in Ukrainian].

15. Decree of the Velykooleksandrivsky District Court of the Kherson Region (2021) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94580029>. [in Ukrainian].

16. Decree of the Stryj City District Court of the Lviv Region (2021) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95481009>. [in Ukrainian].

17. Decree of the October District Court of the Nikolaev (2020) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87407492>. [in Ukrainian].

18. Decree of the Kirov District Court of Kirovograd (2019) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80625228>. [in Ukrainian].

19. On court fees in civil cases: Act of 28 July 2005. N. p. URL : <http://isapsejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20051671398/U/D20051398Lj.pdf>. [in Poland].

20. Grazhdanskiy protsessual'nyy kodeks Estonii ot 20.04.2005 goda (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 19.04.2021 goda) (2005\$ 2021) N. p. URL : <https://www.Juristaitab.Ee/Ru/Zakonodatelstvo/Grazhdanskiy-Processualnyy-Kodeks>. [in Russian].

21. Civil Procedure Law of Latvia of October 14, 1998 No 860. (1998) N. p. URL : <https://likumi.lv/ta/en/en/id/50500>. [in English].

22. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuo 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743. (2002) N. p. URL : <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>. [in Lithuanian].

23. Grazhdanskiy protsessual'nyy kodeks Gruzii ot 14.11.1997 № 1106. (1997) N. p. URL : <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/29962/92/ru/pdf>. [in Russian].

24. Decree of the Civil Court of Cassation of the Supreme Court (2021) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95848875>. [in Ukrainian].

25. Decree of the Civil Court of Cassation of the Supreme Court (2020) URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90202151>. [in Ukrainian].
26. Decree of the Civil Court of Cassation of the Supreme Court (2021) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94666646>. [in Ukrainian].
27. Decree of the Civil Court of Cassation of the Supreme Court (2021) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95653943>. [in Ukrainian].
28. Decree of the Civil Court of Cassation of the Supreme Court (2021) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95815766>. [in Ukrainian].
29. Decree of the Grand Chamber of the Supreme Court (2019) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82308628>. [in Ukrainian].
30. Decree of the Ivankiv District Court of Kyiv region (2017) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67929176>. [in Ukrainian].
31. Decree of the Darnytsia District Court of Kyiv (2021) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95632956>. [in Ukrainian].
32. Decree of the Avtozavodsky District Court of Kremenchuk (2020) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91879348>. [in Ukrainian].
33. Decree of the Busk District Court of the Lviv Region (2019) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79699569>. [in Ukrainian].
34. Decree of the Rivne City Court of the Rivne Region (2018) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71905969>. [in Ukrainian].
35. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv : Zakon Ukrainy № 2147-VIII vid 03 zhovtnia 2017 roku. (2017) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/conv#Text>. [in Ukrainian].
36. Vorobel, U. (2011). Dohovor pro peredachu sporu na vyryshennya do treteys'koho sudu yak pidstava zalyshennya zayavy bez rozhlyadu. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, 5, 57–61. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.06.2021

Воробель У. Б., аспірантка кафедри громадянсько-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх дел (г. Львів, Україна)

ВОЗВРАЩЕНИЕ СУДЕБНОГО СБОРА В СВЯЗИ С ПРЕКРАЩЕНИЕМ ПРОИЗВОДСТВА ПО ГРАЖДАНСКОМУ ДЕЛУ

В статье рассмотрены особенности правового регулирования возврата судебного сбора в связи с завершением рассмотрения гражданского дела без вынесения судебного решения в форме прекращения производства по делу; проанализированы проблемные аспекты применения этого института в судебной практике, а также даны предложения совершенствования его законодательного регулирования.

Аргументировано положение о невозможности расширительному толкованию оснований применения института возвращения судебного сбора.

Ключевые слова: судебный сбор, возвращение, заявление, жалоба, прекращения производства по делу, определение.

Vorobel U., *Ph.D Candidate of the Department of Civil Law Institute of Law Lviv State University of Internal Affairs (Lviv, Ukraine)*

RETURN OF COURT FEE ON CLOSURE THE PROCEEDINGS IN CIVIL CASE

The peculiarities of the legal regulation of the return of court fees in connection with the completion of a civil case without a court decision in the form of closing the case have been highlighted the problematic aspects of the application of this institute in judicial practice have been analyzed, and suggestions for improving its legislation have been provided.

Examples of case law for application of each ground for closing of proceedings in a case through a prism of institute of return of a court fee have been given. It has been established that the principle of balancing the interests of a person to exercise the right to judicial protection and those of the state to receive compensation for resources spent on such an appeal in matters of settlement of court fees requires exclusion from the grounds giving the right to return the court fee on closure of the proceedings the following circumstances: the entry into force of a court judgement or court decision to close the proceedings, adopted or decided on a dispute between the same parties, on the same subject and on the same grounds; or a court order that has entered into force for the same requirements (paragraph 3, part 1 of Article 255 of the CPC of Ukraine); as well as the presence of a decision of the arbitral tribunal, taken within its competence, on a dispute between the same parties on the same subject and on the same grounds, except, when the court refused to issue a writ of execution for enforcement of the decision of the arbitral tribunal or revoked the decision of the arbitral tribunal and the case in that to the arbitral tribunal itself proved impossible; as well as the existence of a court judgement of a foreign state, recognized in Ukraine in the manner prescribed by law, on a dispute between the same parties, on the same subject and on the same grounds (p. 6 part 1 Art. 255 CPC of Ukraine).

Keywords: court fee, return, application, claim, closure of proceedings, decision.